

Dr. VIDOJE VUJIĆ, docent
KRISTINA ČRNJAR, znanstveni novak
Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska

GOSPODARSKI RAZVOJ ZAŠTIĆENIH PODRUČJA

UDK 338.486:504.03(497.5)

Primljeno: 06.12.2001.

Prethodno priopćenje

U posljednjoj dekadi 20. stoljeća mnoge međunarodne organizacije (UNESCO, OECD, EU i druge) naglasile su značenje ekološki usmjerenog razvoja. UNESCO je 2003. godinu proglasio ekološkom godinom, koja će se svuda u svijetu prigodno obilježiti tijekom travnja 2002. godine. Rukovođen tom spoznajom Fakultet za turistički i hotelski menadžment odnosno njegov Razvojno istraživački centar pokrenuo je tri projekta iz područja održivog razvoja i to:

- "Mogućnosti gospodarskih djelatnosti u Parku prirode Učka i kontaktnim područjima",
- "Vizualni identitet Nacionalnog parka Risnjak",
- "Razvoj eko turizma u Gorskom kotaru".

Sva tri projekta nastala su na temelju financijske potpore Primorsko goranske županije, odnosno njenog Zavoda za održivi razvoj i prostorno planiranje. Projekt "Mogućnosti gospodarskih djelatnosti u Parku prirode Učka i kontaktnim područjima" je završen, a ostala dva nalaze se u fazi izrade

U ovom radu učinjen je pokušaj da se pomoću SWOT analize uspore vlastite snage i slabosti s mogućnostima i opasnostima koje se opažaju u okruženju zaštićenih područja i prikaže strukturu projekta koji se odnosi na Park prirode Učka.

Ključne riječi: ekologija, razvoj zaštićenih područja, održivi razvoj, SWOT analiza.

1. NORMATIVNA REGULATIVA ZAŠTIĆENOG PODRUČJA

Velik broj zakonskih vrela u Republici Hrvatskoj regulira zaštitu okoliša. To su, prije svega, međunarodne konvencije, zatim nacionalni zakoni, pravilnici i drugi propisi. Posebice treba istaći Konvenciju o biološkoj raznolikosti, Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, Konvenciju o močvarama koje su od međunarodnog značaja, osobito kao prebivalište ptica močvarica. Od nacionalnih zakona valja istaknuti Zakon o zaštiti prirode, Zakon o zaštiti okoliša, zakone o zaštićenim područjima, pravilnike o zaštićenim vrstama (vodozemcima, riječnim rakovima, kopnenim puževima, trpovima, pijavicama, pojedinim vrstama ptica, gmazovima, sisavcima) koji reguliraju unutarnji red u nacionalnim parkovima i parkovima prirode. Zakon o zaštiti prirode (Narodne novine 30/94) u članku 3. predviđa devet tipova zaštićenih područja i to:

- nacionalni park
- park prirode
- strogi rezervati
- posebni rezervati
- park šume
- zaštićeni krajolici
- spomenici prirode
- spomenici parkova arhitekture
- pojedine biljne i životinjske vrste.

U ovome radu neće se govoriti o svim zaštićenim područjima, već samo o parkovima prirode, posebice o Parku prirode Učka. O tome koliko je Učka osjetljiv prostor dovoljno govore broj i normativni raspon propisa koji se primjenjuju na njenom području. Uz već naznačene zakonske i pod-zakonske akte s područja prirode, okoliša, prostornog uređenja i vodozaštite, u Parku prirode Učka primjenjuju se i propisi o šumarstvu i lovstvu te iz njih izvedeni akti šumsko i lovno-gospodarske osnove i slično.

1.1. Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske

U poglavlju "4.5.2. Zaštita prirodne baštine" ovog iznimno važnog dokumenata prostornog uređenja kao značajan prostorni objekt zaštite navodi se i Učka kao "...specifičnost ovog dijela bijele Istre geografskim položajem, reljefom, geološkom građom, geomorfologijom, klimom, bujnošću šumske vegetacije, zaštićenim i endemičnim vrstama flore. Zbog reljefa i neposredne blizine mora Učka je uvjetovala razvoj specifične klime koja je utjecala na bujan razvoj vegetacije od mora do vrha".

Prostorni plan Primorsko-goranske županije u normativnom dijelu odredio je slijedeće osnovne kriterije:

- članak 99 - ističe više područja unutar masiva Učke koji su proglašeni "dijelovima krajobraza osobite ljepote, vrijednosti i osjetljivosti",
- u poglavlju 10.3. "Zaštita voda" - kao mjere sprječavanja nepovoljna utjecaja na okoliš uređuje zaštitu voda i postupanje u pojedinim zonama zaštite

U Prostornom planu, također se ističu kriteriji za planiranje izgradnje izvan građevinskog područja.

1.2. Propisi iz područja održivog razvoja

U Zakonu o zaštiti prirode (N.N. 30/94; 72/94) navodi se da je "Park prirode prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje s naglašenim estetskim, ekološkim, odgojno-obrazovnim, kulturno-povijesnim i turističko rekreacijskim vrijednostima." U

parku prirode su dopuštene djelatnosti i **radnje kojima se ne ugrožavaju njegove bitne značajke i uloge** (22, 45/99).

U Zakon o zaštiti okoliša kao osnovne ciljeve zaštite okoliša, u ostvarivanju uvjeta za održivi razvoj navodi: "trajno očuvanje izvornosti, biološke raznolikosti prirodnih zajednica i očuvanje ekološke stabilnosti, očuvanje kakvoće žive i nežive prirode i racionalno korištenje prirode i njenih dobara, te unapređenje stanja okoliša i osiguravanje boljih uvjeta života" (21, 82/94. i 128/99).

Ciljevi zaštite okoliša između ostalog se postižu:

- predviđanjem, praćenjem, sprečavanjem, ograničavanjem i uklanjanjem nepovoljnih utjecaja na okoliš,
- zaštitom i uređenjem izuzetno vrijednih dijelova okoliša,
- sprečavanjem rizika i opasnosti po okoliš,
- ujednačenim odnosom zaštite okoliša i gospodarskog razvoja,
- sprečavanjem zahvata koji ugrožavaju okoliš.

Pravilnikom o procjeni utjecaja na okoliš se određuju zahvati za koje je obavezna procjena utjecaja na okoliš i uvjeti provedbe postupka procjene (11, 59/00). Na popisu zahvata za koje je obavezna procjena utjecaja na okoliš nalaze se i građevine u nacionalnom parku i parku prirode. Zakonom o vodama propisuju se uvjeti korištenja i zaštite voda, te utvrđuje obveza donošenja odluka o zonama zaštite izvorišta vode za piće (23, 107/95).

Odlukom o zonama sanitarne zaštite izvorišta vode za piće na području Liburnije i zaleđa, određene su zone i odgovarajuće mjere zaštite izvorišta vode za piće, a unutar različitih zona zaštite nalazi se i velik dio masiva Učke (10, 19/00).

2. MOGUĆNOSTI RAZVOJA GOSPODARSKIH DJELATNOSTI U PARKU PRIRODE UČKA I KONTAKTNIM PODRUČJIMA.

Za potrebe Primorsko goranske županije Fakultet za turistički i hotelski menadžment tijekom 2001 godine, izradio je projekt pod nazivom "Mogućnosti razvoja gospodarskih djelatnosti u Parku prirode Učka i kontaktnim područjima. U izradi projekta sudjelovali su *prof. dr. sc. Ivanka Avelini Holjevac, doc. dr. sc. Boris Banovac, prof. dr. sc. Branko Blažević, Nikola Karamarko, Ksenija Komljenović, mr. sc. Suzana Marković, prof. dr. sc. Edna Mrnjavac, prof. dr. sc. Milena Peršić, prof. dr. sc. Hrvoje Turk i doc. dr. sc. Vidoje Vujić.*

Pri koncipiranju i pisanju radova skoro svi autori promišljaju i promatraju gospodarski razvoj s motrišta modernih oblika turizma i njemu komplementarnih djelatnosti koje se ogledaju u povezivanja mora i gorja. Turizam kao univerzalno, globalno tržište se sukladno takvoj svojoj ulozi promišlja kao mogućnost ne samo unutar Parka prirode Učka već prije svega u kontaktnim područjima, odnosno regionalnoj razini. Naime, između parka prirode Učka i njegove okoline postoje svakodnevne veze i uzajamna međuzavisnost koja se ogleda u zajedničkom korištenju resursa, raznih usluga i pogodnosti.

Zbog toga su njegove strategijske odrednice razvoja u ovom projektu multidisciplinarno postavljene. To uključuje s jedne strane širenje bogatstva ponude u prepoznatljivu prostoru i autohtonog ozračja, a s druge strane očuvanje prirodnog okoliša, tla, vode i zraka prema najvišim međunarodnim ekološkim standardima.

2.1. Prirodna obilježja parka prirode Učka

Gorski hrbat Učke je dominantan reljefni oblik ovog prostora koji se meridijanski proteže 20-tak km od Plominskog zaljeva na jugu do jugoistočnih ogranaka gorske skupine Čićarije. Obično se kao sjeverna granica Učke smatra prijevoj Poklon na 922 m nad. visine i koji se nalazi između vrha Jazvine (1104 m) i Crkvenog vrha (1101 m). Crkveni vrh i Ravne staje (1110 m) nalaze se sjevernije od prijevoja, ali su dio meridijanske strukture Učke i čine prijelaz prema ortografskoj strukturi Čićarije (9, 141). Poklon je najpogodniji prijelaz iz kvarnerskog kraja prema unutrašnjoj Istri. Prometno je valoriziran cestom zvanom "Istarska Jozefina" koja je asfaltirana 1970-tih godina. Od Poklona je u suvremenom razdoblju izgrađena asfaltirana cesta prema zgradi s televizijskim tornjem, koji se nalazi blizu Vojaka (1396 m) najvišeg vrha Učke. Tu je još 1911. godine izgrađen razgledni toranj, jer je Vojak jedan od najljepših vidikovaca s pogledom na Kvarner i Velebit. Prostor gorskog hrpta Učke i jugoistočni dio gorske skupine Čićarije pretežno je oblikovan u vapnencima kredne i paleogene starosti pa pripada uglavnom kategoriji kraškog i fluvioškog reljefa. Međutim u životu ljudi na padinama Učke vrlo su značajne mlađe paleogene nepropusne flisne naslage sastavljene pretežno od lapora i pješčenjaka. One okružuju najviše dijelove Učke (Vojak, Plas 1285 m i Suhi vrh 1333 m) s tri strane osim prema sjeveru, a zahvaćaju i znatan prostor u Lovranskoj dragi i manji u dolini potoka Banine (17,63). Manja krpa fliša nalazi se sjeverozapadno od Brseča, pa se može pretpostaviti da je nekada fliš na primorskoj padini Učke zahvaćao veće prostranstvo nego danas (9, 62). Laporovitoflišnih naslaga ima i na kontinentskoj padini Učke istočno od Kozljaka i sjeverozapadno od najviših dijelova Učke (1,18). Ima i nešto kvartarnih naslaga u obliku potočnog nanosa uz obalu na primorskoj padini, dok mnogo veće prostranstvo zahvaćaju podno kontinentske padine Učke.

Istaknuti treba da je tektonska aktivnost izražena rasjedanjima uvjetovala navlačnu građu Učke, jer su stariji kredni vapnenci navučeni na mlađe flišne naslage. Zbog toga se područje Učke i izdvaja kao gorski hrbat s borano navlačnom ljuskavom građom (4,172-175). Gorski hrbat Učke može se morfološki izdvojiti u tri cjeline i to sjeverni, srednji i južni dio (9,139-140). Sjeverni vršni dio je najviši i čine ga već spomenuti vrhovi oko Vojaka koji se protežu u vidu dva grebena. Najviše dijelove Učke karakteriziraju strme padine, a između grebena duboko je usječeno niz ponikava. U srednjem dijelu Učke oblikovana su također dva grebena odvojena usječenom rasjednom dolinom dubokom dvjestotinjak metara. Zapadniji greben čine Brgud (907 m), Kremenjak (827 m) i Osrinj (735 m), a istočnijeg obilježavaju vrhovi Perun (881 m) i Gradec (748 m). Srednji dio odvojen je udolinom Prodol od južnije Učke koju čine vrhovi Šikovec (780 m), Sisol (835 m), Bukovo (771 m), Kalić (712 m), te Leskovac (612 m), Orlić (607 m) i Lanišće (510 m).

Najviša uzvišenja su Planik (1272 m) u Čićariji i Vojak (1396 m, odnosno 1401 m računajući visinu kule – vidikovca) na Učki. U istočnim padinama usječeno je

nekoliko bujičnih udolina od kojih se veličinom i posebnosti izdvajaju Lovranska i Mošćenička Draga. Na zapadnim padinama impresivna je Vela draga u kojoj pored okomitih stijena nalazimo i na osamljene vitke vapnenačke tornjeve visoke i do 50 metara. Zbog reljefa i neposredne blizine mora Učka je uvjetovala razvoj specifične klime, koja je omogućila bujan razvoj šumske vegetacije od mora do vrha. Uz prirodne vrijednosti atrakcijama Učke svakako valja pribrojiti autohtonu kulturnu i graditeljsku baštinu, kao i tradicionalnu poljoprivredu čije simbole pitomi kesten ili marun i istarsko govedo boškarin.

Istočne padine imaju bolje sačuvan vegetacijski pokrivač i potpunije raščlanjen vegetacijski profil. U vršnom dijelu, pojas bukovih šuma strši kao otok iznad submediteranskog područja jer nije u kontinuitetu povezan s kontinentalnim područjem bukovih šuma. Najveći dio bukovih šuma Učke i Ćićarije pripada zajednici primorske bukove šume (*Sesleria autumnalis-Fagetum*). Bukva se spušta do nekih 700 m gdje prepušta prevlast crnom grabu (*Ostrya carpinifolia*) i hrastovima (*Quercus* sp. div.). Samo na nekim od najtoplijih i najnižih mjesta u Parku razvijena je mjestimice i submediteranska šuma hrasta medunca i bijelog graba (*Quercus-Carpinerum orientalis*). Posebnost istočnih padina su šume pitomog kestena (*Castanea sativa*) – poznatih kao maruni. Zasađeno je dosta kultura crnog bora (*Pinus nigra*), dok je smreke (*Picea abies*) znatno manje. Vrlo su bujne šarolike gorske livade na flišnom pojasu podno vršnog dijela Učke. Ovdje nalazimo zajednicu vlasastog zmijka i pjegavog jastrebnjaka (*Scorzonera - Hypochaeris maculatae*). Zbog florističkog bogatstva i rijetkih biljnih vrsta zaslužuju posebnu pažnju, jer su uslijed smanjenog intenziteta gospodarenja potisnute procesima zarastanja šumskom vegetacijom.

Od osobitog prirodnoznanstvenog značenja je vegetacija stijena i točila koja pokazuje endemična obilježja. Endemična zajednica na zasjenjenim stijenama je zajednica učarkskog i Justinovog zvončića (*Campanuletum tommasinianae - justinianae*) u kojoj je značajan učarkski zvončić (*Campanula tommasiniana*) - stenoendem Učke, što znači da ne raste nigdje drugdje na svijetu.

Razmeda između Istre i Kvarnera, neposredna blizina mora te vegetacijske značajke čine Učku i Ćićariju zanimljivim područjem s obzirom na visinsko rasprostranjenje i značajke životinjskog svijeta. Ovdje nalazimo brojne vrste divljači, a u posljednje vrijeme znade se zateći pokoji medvjed (*Ursus arctos*). Zabilježeno je 27 vrsta sisavaca, ali se može pretpostaviti da ih je znatno više. Od malih sisavaca posebnu važnost imaju snježna voluharica (*Chionomys nivalis*), močvarna rovka (*Neomys anomalus*) i neke vrste šišmiša (*Chiroptera*).

Svijet ptica je osobito bogat, ali Učka i Ćićarija predstavljaju ornitološki još nedovoljno istraženo područje. Poznato je da se ovdje gnijezde suri orlovi (*Aquila chrysaetos*) – pokazatelji očuvanosti staništa, na litice povremeno slijeću bjeloglavi supovi (*Gyps fulvus*), a strme stjenovite odsječke bujičnih udolina i litice naseljuje specifična petrofilna zajednica. Učka predstavlja enklavu reliktnih velebitske gušterice (*Lacerta horvathi*), vrste alpsko-dinarskog rasprostranjenja. Brojni izvori na Učki danas su najvećim dijelom kaptirani za potrebe vodovoda, a preostali prirodni izvori i njihovi odvirci važni su kao staništa životinjskog svijeta, posebno vodozemaca. Jedno od najljepših vodenih staništa je vodotok potoka Banine, koji je zasad još nedovoljno istražen u odnosu na živi svijet. Na području Učke i Ćićarije nalaze se i speleološki objekti koji sadrže vrijednu podzemnu kršku faunu.

O vrijednostima prirodnih i drugih obilježja Učke najbolje govori činjenica da je na tom prostoru proglašena visoka kategorija zaštite tj. park prirode. Vršne dijelove Učke s vrhom Vojak, Suhim vrhom, Argunom i vrhom Plas na temelju dosadašnjih spoznaja i istraživanja možemo pribrojiti među najosjetljivije dijelove Parka prirode Učka, a biološki među najzanimljivije i najvrednije. Učka predstavlja mediteransku planinu na čijem se vršnom grebenu nalaze, poput otoka, izolirane pretplaninske (subalpske) bukove šume s pratećom endemičnom vegetacijom stijena i točila. Dio strmih padina Vojaka obrastao je travnjacima s planinskom travom uskolisnom šašikom (*Sesleria juncifolia*), a pri samom vrhu nalazi se kultura planinskog bora krivulja (*Pinus mugo*).

2.2. Demografska slika u naseljima parka prirode Učka

U granicama Parka prirode Učka nalazi se pet naselja. To su: Vela Učka, Mala Učka, Brest pod Učkom, Dolenja Vas i Lovranska draga. Ukoliko se na trenutak izuzme Mala Učka, koja se od popisa stanovništva 1971. godine vodi kao nenaseljena, možemo konstatirati da su dva naselja smještena u Primorsko-goranskoj, a druga dva u Istarskoj županiji. Pored navedenih naselja unutar Parka nalazi se i Baričko selo, koje se u popisima stanovništva vodi kao dio naselja Vranja te se ne prikazuje posebno u izvješćima o popisu stanovništva.

Povijesno promatrano, osnovno demografsko obilježje spomenutih naselja je kontinuirano opadanje stanovništva, koje započinje već u prvim desetljećima 20. stoljeća, a posebno dolazi do izražaja u drugoj polovici prošlog stoljeća. Tablica 1. sasvim jasno pokazuje ove tendencije.

Tablica 1. Osnovna demografska kretanja u naseljima Parka prirode Učka

Godine	Brest pod Učkom	Dolenja Vas	Lovranska Draga	Vela Učka	Mala Učka	UKUPNO
1857	215	301	-	-	-	516
1869	222	311	-	132	-	665
1880	242	376	101	108	41	868
1890	291	326	237	109	50	1013
1900	290	258	238	117	52	955
1910	304	270	260	137	56	1027
1948	224	225	199	106	93	847
1953	243	262	183	98	94	880
1961	178	189	149	106	59	681
1971	122	140	137	62	-	461
1981	69	110	120	46	-	345
1991	51	82	91	35	-	259
2001*	46	78	71	30	3	228

Izvori: M. Korenčić "Naselja i stanovništvo Socijalističke Republike Hrvatske 1857-1971.", Zagreb 1979.
*Prema Banovac. B. Socio-demografska obilježja stanovništva Parka prirode Učka rad objavljen u projektu "Mogućnosti gospodarskih djelatnosti u Parku prirode Učka i kontaktnim područjima".

3. GOSPODARSKI RAZVOJ UČKE KAO TURISTIČKE DESTINACIJE

Prostor, izvorska vode, obala i more najznačajniji su i najvredniji prirodni resursi Parka prirode Učka. Materijalni su vidovi tog resursa bogatstvo šuma, livada i pašnjaka što daju mogućnosti razvitka šumarstva i poljoprivrede, povrtlarstva, voćarstva, krupnog i sitnog stočarstva. Turizam i turisti predstavljaju veliku tražnju različitih proizvoda što treba shvatiti kao poticaj za osnivanje mnogih djelatnosti u kojima bi se proizvodili raznovrsni proizvodi za potrebe turista i turizma. Najvažniji vid prostora nije njegovo materijalno bogatstvo nego njegova ljepota, blaga klima, povoljan geoprometni položaj. I na toj osnovi valja graditi osnovicu gospodarskog razvitka, a to je turizam (2). Naravno, turizam u suvremenom smislu koji obuhvaća komplementarnu i kompleksnu turističku ponudu.

Razvijenom ponudom može se smatrati ona u koju su uključeni brojni nosioci različitih djelatnosti čije proizvode i usluge kupuju turisti bez obzira radi li se o robama što podmiruju standardne potrebe turista u mjestu boravka ili o robama što se kupuju za zadovoljenje nekih drugih potreba kao što su trajna dobra, predmeti za uspomenu i dr. Poseban značaj upravo dobivaju rekreativno-sportski, zabavni i edukativno zabavni sadržaji.

Očigledno je međutim da naznačeni trendovi nisu u dosada bitno utjecali na kvalitativne promjene u našem turizmu odnosno da e je cjelokupna turistička ponuda zasnovala uglavnom na smještaju i prehrani gravitacijskih turističkih destinacija uz vrlo malu zastupljenost ostalih traženih elemenata turističkog proizvoda (sport, rekreacija, kulturni doživljaji i dr.). Imajući u vidu tržišne trendove i iz toga uočene preferencije potrošača može se reći da poseban problem našeg turističkog proizvoda čini njegova neprepoznatljivost odnosno nedostatak izrazitog identiteta, u kojem upravo Park prirode "Učka" je prostor koji može pronaći svoju šansu za prepoznatljivost i autentičnost.

Turistička destinacija danas mora biti odgovor na suvremena kretanja u načinu korištenja slobodnog vremena i biti pravi nastavak ideje turističkog mjesta koje je imalo sve sadržaje koji su trebali i koji su zadovoljavali tadašnje turiste. Činjenica je da turističke aktivnosti utječu na socijalni, kulturni, ekološki i gospodarski aspekt destinacije. Vjerujući da ti aspekti dobivaju na važnosti porastom turističkih dolazaka, nužno je da postoji prag podnošljivosti broja posjetitelja, a njegovim prekoračenjem utjecaji postaju neprihvatljivi i nepodnošljivi.

Granica nosivosti kapaciteta definirana je kao ona razina prisutnosti turista koja stvara pozitivne utjecaje na domicilno stanovništvo, okolinu, gospodarstvo i turiste, a održiva je i u budućnosti (7,47). Budući da je turizam povezan s utjecajima na društvo, kulturu, okolinu i gospodarstvo, vrlo je vjerojatno da će prag granice nosivosti biti pređen u jednom od tih područja, a ne u svima odjednom. Zato se može smatrati da turističke aktivnosti vrše pritisak, npr. na lokalni ekosustav, prije nego bi mogla ugroziti socijalnu strukturu, kulturu ili gospodarstvo.

Nekontrolirani mehanički priliv stanovništva, vikendaša kroz politiku kolektivne stambene izgradnje može najdirektnije ugroziti socijalnu odnosno kulturnu strukturu ali isto tako i ekološku. To znači da granice nosivosti ukupnih kapaciteta za destinaciju Učka određuju, ekološka razmišljanja, ali najviše prethodno postavljeni cilj

rasta standarda domicilnog stanovništva i zaštita njegovog kulturnog identiteta. Prostor Učke je što se tiče smještajnih jedinica slabo razvijen. Isključivanje domaće populacije iz nekih turističkih aktivnosti samo će povećati negativan pritisak i može stvoriti sukob između domaćina i turista. Prema tome, svaki se oblik gospodarskog razvoja sukobljava s implikacijama na socijalne aspekte strukture i kulturne aspekte populacije, pačam od običaja, religioznosti, načina življenja, obrasca ponašanja, načina oblačenja, načina korištenja slobodnog vremena, ponašanja prema strancima i drugo. Riječ je o tzv. "održivom turizmu" ("Sustainable Tourism") tj. turizmu koji ne uništava svoju bazu i koji ne stvara nepopravljive štete. Radi se jednostavno o turizmu koji je podnošljiv za okolinu. Načela koja su obilježje održivog turizma su (5, 229-230):

- načelo općih interesa upućuje na to da je prostor zajednička baština stanovnika, ali da oni nisu njegovi isključivi vlasnici već da oni moraju brinuti o okolišu radi sebe i budućih generacija;
- načelo potpore ukazuje da se dio troškova zaštite okoliša osigurava proračunom poreznog sustava;
- načelo planiranja preventivnih postupaka i akcija za sprječavanje ekoloških šteta;
- načelo uzročnosti pretpostavlja da "zagađivač plaća", zagađivač mora snositi troškove pravedne naknade štete;
- načelo održivog razvoja i zadovoljavanja potreba danas bez da kompromitira sposobnost budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe;
- načelo stručnosti i integritiranosti svih subjekata u društvu s obvezom zaštite okoliša;
- načelo pažljivog ophođenja prema prirodi
- načelo uvažavanje stavova i mišljenja domicilnog stanovništva i njegove kulture (respektirati potrebe i želje domicilnog stanovništva);
- načelo očuvanje flore i faune;
- načelo sinergije i uključivanja domicilnog stanovništva u nove smjernice i planove razvoja.

Naznačena načela održivog turizma opisuju idealnu sliku. U praksi nije moguće razvijati turizam bez utjecaja na okolinu, kulturu, socijalnu strukturu i gospodarstvo, ali je moguće korektnim planiranjem, a posebno Prostornim i detaljnim planom upravljati turističkim i ukupnim razvojem, tako da se negativni utjecaji svedu na minimum a potiču pozitivni.

Osnovni cilj turističkog razvoja Učke je da se dugoročno etablira kao prepoznatljiva destinacija ali i na u promicanju ideje "zdravog života" zasnovanog na aktivnom odmoru, opuštanju i rekreaciji, na očuvanoj ekologiji te boravku u nesaturiranoj destinaciji čija je atmosfera odraz vlastitog kulturnog identiteta.

To znači da bi trebalo na tržištu Učku pozicionirati kao destinaciju u sferi izletničkog turizma ali isto tako i odmorišnog turizma s posebnim naglaskom na stvaranju vlastitog trademark-a, udovoljavanje i praćenje svih europskih standarda

vezanih za odmorišni turizam, gostoprimstvo i odnos prema gostu, čistoću i higijenu, obiteljski turizam (poglavito obitelji s manjom djecom) te program rekreativnog /aktivnog odmora.

Kada je riječ o budućoj turističkoj ponudi, pojedinim, potrebno je naglasiti da će smještajni objekti na lokacijama, uz nužno osiguranje privatnosti, trebaju usmjeriti prema programu rekreativnog odmora te zdravstvenog turizma vezanog za opuštanje i podizanje fizičke kondicije.

4. SWOT ANALIZA RAZVOJA ZAŠTIĆENIH PODRUČJA

Swot analiza predstavlja metodu na temelju čijih se spoznaja želi uspostaviti ravnoteža između internih sposobnosti i eksternih mogućnosti. (Swot je kratica od početnih slova engleskih riječi za strengths – snage ili prednosti, weaknesses – slabosti ili nedostaci, opportunities – prilike ili mogućnosti i threats – prijetnje ili opasnosti.). Ona je skup analitičkih metoda kojom se uspoređuju vlastite snage i slabosti s mogućnostima i opasnostima koje se opažaju u okruženju. Koncept swot analize se svodi na pokušaj da se procijeni koliko su zaštićena područja odnosno Park prirode Učka konkurentski sposobni da iskoriste svoje vrijednosti i mogućnosti, te da li mogu preusmjeriti i angažirati svoje resurse i sredstva da se opasnosti izbjegnu. Za zaštićena područja ističemo neke komponente koje se odnose na biološku raznolikost, okoliš, eko turizam prostor i identitet kraja.

Biološka raznolikost

- pritisak domaćih i stranih gostiju,
- komercijalizirani lov s kažnjivim elementima
- turizam u posebno vrijednim područjima
- napuštanje tradicionalnih oblika gospodarenja
- vikendice izvan građevinske zone

Okoliš

- ulaz zagađenih i otpadnih voda u zaštićeno područje
- nedostatak uređaja za pročišćavanje otpadnih voda unutar zaštićenog područja
- divlje odlagališta smeća
- loš i neredovan odvoz smeća
- prometna buka
- nekontrolirana paljenja korova i loženja vatre

Eko-turizam

- nepovoljna starosna struktura stanovništva
- sanitarni i komunalni uvjeti
- nefleksibilna zakonska regulativa
- needuciranost građana
- loše znanje stranih jezika

Prostor i identitet kraja

- nejasni imovinsko-pravni odnosi općenito, a posebice unutar zaštićenih područja,
- fragmentacija i rascjepkanost krajolika
- devastacija seoskog ambijenta putem neregulirane odnosno protuzakonite izgradnje (vikendice, trokatnice, hidranti, betonski stupovi).

Temeljem naznačenih karakteristika analizirat ćemo okruženje, te kadrovske i tehnološke komponente. **Kadrovska komponenta** okruženja bitno utječe na izvršenje postavljenih ciljeva i zadataka. Temeljne kadrovske karakteristike su sposobnosti, vještine, izobrazba, prosječna starost i željena primanja i naknade. **Tehnološka komponenta** okruženja uključuje nove pristupe u pružanju turističkih usluga, nove proizvode, novu opremu i tehnologiju rada u zaštićenom području. **Važni čimbenici eksternog okruženja su:**

- **politički sustav** (oblik i stabilnost upravljanja, politička ideologija stranaka i grupa, vladina vanjska politika i slično)
- **pravna regulativa** (efikasnost pravnog sustava, pravna zaštita poslovanja)
- **gospodarstvo** (infrastrukturni resursi, monetarna i fiskalna politika, porezni sustav, carinski propisi, bruto nacionalni dohodak, zarade i prosječna primanja radnika)

Analiza internog okruženja zaštićenog područja obuhvaća analizu i predviđanje temeljnih čimbenika kao što su menadžment, marketing, financije, kadrovi, infrastruktura itd. **Bitni čimbenici internog okruženja su:**

- **Menadžment** (vizija, misija, politika i ciljevi razvoja, distribucija moći, sposobnost menadžerskog tima, organizacijska struktura i kultura).
- **Marketing** (segmentacija tržišta, pozicioniranje proizvoda i usluga, strategija promocije i cijena).
- **Financije** (likvidnost, profitabilnost, investicijske mogućnosti i prilike)
- **Kadrovski procesi** (odabir kadrova, ocjenjivanje i nagrađivanje, permanentna edukacija i upravljanje ljudskim potencijalima).
- **Infrastruktura** (proizvodni kapaciteti i njihov razmještaj, primijenjene tehnologije rada)

Analizom i predviđanjem internih mogućnosti (potencijala) identificiraju se ključne snage, odnosno karakteristike na temelju kojih se stječu uvjeti za dostizanje prednosti u odnosu na konkurenciju. Za takvo istraživanje vrlo je pogodan koncept lanca vrijednosti koji je kreirao Deming (6, 84) Lancem vrijednosti se razlaže djelatnost organizacije na devet strategijskih aktivnosti i to pet primarnih aktivnosti (**upravljanje kvalitetom, upravljanje procesima, upravljanje kadrovima, upravljanje troškovima, razvoj tehnologije, razvoj produkta, marketing, nabava i servis**) Temeljem tih vrijednosti analiziraju se komponente i karakteristike na koje treba obratiti pažnju pri utvrđivanju prednosti i nedostataka. Značajno je pri tome

istaći da ni jedna organizacija, pa tako niti Park prirode Učka, nije u potpunosti oslobođena slabosti. Park prirode Učka ima mnogo jakih strana i vrlo malo nedostataka. U nastavku ćemo istaći njegove snage ili prednosti, slabosti ili nedostatke, prilike ili mogućnosti, te niz prijetnji ili opasnosti.

Snage ili prednosti

- Jasna vizija i misija.
- Jasni ciljevi i strategija.
- Konkurentske prednosti.
- Prirodne ljepote.
- Očuvan okoliš i čisti zrak.
- Blizina mora i većih naseljenih mjesta.
- Dobra klima.
- Zdrava hrana.
- Vlastita infrastruktura.
- Adekvatni financijski izvori.
- Sposobnost da se stvori različito.
- Turistička tradicija.
- Blizina Europi.
- Motivacija građana za promjene.

Slabosti ili nedostaci

- Odsutnosti vizije i misije.
- Nejasni ciljevi i strategije.
- Negativni stavovi lokalnog stanovništva.
- Slaba uređenost okoliša.
- Nedovoljna informiranost građana.
- Zapušteno poljoprivredno zemljište.
- Odsutnost poduzetničkog i takmičarskog duha.
- Loša prometna infrastruktura.
- Slaba implementacija strategija.
- Zastarjela znanja i vještine.
- Jezična neprilagodljivost dijela građana.
- Slaba suradnja između turističkih organizacija.
- Slaba tehnološka opremljenost.
- Zanemareno osposobljavanje i usavršavanje kadrova u turizmu
- Nedefinirana vlasnička prava.

Prilike ili mogućnosti

- Ulazak na nova tržišta i tržišne niše.
- Proširenje komplementarnih proizvoda i usluga.
- Dobra atrakcijska osnova i profitabilna turistička usluga.
- Proizvodnja i usluživanje zdravstveno ispravne hrane.
- Razvoj eko-gastronomije i kućne radinosti.
- Razmjerno niska cijena smještaja i turističkih usluga u samome parku i rubnim područjima parka.
- izgradnja poduzetničkog sela.

Prijetnje ili opasnosti

- Nepovoljna političko-ekonomska situacija u Hrvatskoj
- Nepovoljne demografske promjene
- Usporeni gospodarski rast i potražnja turističkih usluga
- Nepoznanice u vezi s kriterijima procjene kvalitete
- Nedostatak suradnje i organizacijskih komunikacijskih kanala
- zagađivanje okoliša i devastacija ambijenta.

Naznačene prilike i prijetnje iz okruženja, te identificiranja snaga i slabosti unutar zaštićenih područja i Parka prirode Učka mogu pomoći u projektiranju razvoja tih destinacija. Osnovna kontrolna pitanja za resurse na koje treba dati odgovor pri projektiranju suvremenog razvoja ne samo zaštićenih područja su: **Jesu li resursi moderni i efikasni? Raspoložbe li se adekvatnim proizvodnim i prodajnim kapacitetima? Izvodi li se distribucija proizvoda i usluga uz minimalne troškove?**

U gotovo svim turističkim organizacijama, troškovi nabave premašuju troškove rada, pa osnovno kontrolno pitanje na koje treba dati odgovor je: **Kupuje li se najjeftinije i najkvalitetnije, bez stvaranja velikih zaliha?**

Kada je riječ o marketingu, kontrolna pitanja na koja treba dati odgovor mogla bi glasiti: **U kojoj su fazi životnog ciklusa proizvodi i usluge? Kakva je cijena produkta (previsoka, preniska ili optimalna)? Kolika su ulaganja u promociju u odnosu na konkurenciju?**

Tehnička i profesionalna sposobnost menadžmenta ima odlučujuću ulogu za postizanje poslovne izvrsnosti. Temeljno kontrolno pitanje za menadžment glasi: **Ima li organizacija lidera i sposoban menadžment?**

Za poduzetničku kulturu i radnu klimu potrebno je dati odgovore na slijedeća pitanja: **Kakva je poslovna kultura i radna klima unutar organizacije? Kakva je motivacija zaposlenih? Jesu li misija i ciljevi poslovanja adekvatni? Je li politika poslovanja logična? Da li je organizacijska struktura odgovarajuća?** Naznačena pitanja i drugi čimbenici internog okruženja se sustavno analiziraju jer su oni pretpostavka da se identificira snaga i slabost organizacije.

ZAKLJUČAK

Iz naznačenih komponenti i rezultata SWOT analize koja je prikazana u ovom radu naziru se mogućnosti razvoja turizma u zaštićenim područjima. Oblici turizma u tim prostorima, pa i u Parku prirode Učka se mogu okarakterizirati kao: aktivni (odmor) turizam, edukativni (škole u prirodi) ekoturizam, rekreativni turizam i atraktivni ("ovo moram doživjeti") turizam. Za takve oblike turizma neophodni su sinergijski odnosi i suradnja svih zainteresiranih strana na razini države i lokalne samouprave.

KORIŠTENA LITERATURA

1. Benac, Č. (2000), Morfološke značajke. Separat, Prostorni plan parka prirode Učka, Zavod za razvoj, prostorno uređenje i zaštitu okoliša, Rijeka.
2. Blažević, B., Konceptija gospodarskog razvoja Parka prirode Učka, Fakultet za turistički i hotelski menadžment (u tisku)
3. Blažević, B. (1998), "Strategija razvoja destinacije", Hotelska kuća '98., Hotelijerski fakultet Opatija.
4. Bognar, Andrija (1990), Morfogenetska i morfostrukturalna karta Jugoslavije. Enciklopedija Jugoslavije, sv. 6, JLZ "M. Krleža" Zagreb.
5. Črnjar, M. (2000), Ekonomika i politika zaštite okoliša, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
6. Deming, W. Edwards (1994), The New Economics, Massachusetts Institute of Technology Cambridge.
7. Grupa autora (1987), Turizam i prostor-Ekološki aspekti konfliktnih situacija, Zbornik radova, Institut za turizam Zagreb.
8. Magaš, D. (1997), Turistička destinacija, Hotelijerski fakultet Opatija-Opatija.
9. Mihljević, D. (1995), Geomorfološke značajke gorskog hrpta Učke i gorske skupine Ćićarije i istarskog pobrđa. Disertacija, PMF, Zagreb.
10. Odluka o zonama sanitarne zaštite izvorišta vode za piće, Službene novine 19/00
11. Pravilnikom o procjeni utjecaja na okoliš, Narodne novine, broj 59/00.
12. "Prostorni plan Primorsko Goranske Županije, sažetak, knjiga 1., Zavod za razvoj, prostorno planiranje i zaštitu čovjekova okoliša u Rijeci, 1997.
13. Prostorni plan grada Opatije /2001/, Opatija projekt group, Opatija
14. Prostorni plan uređenja općine Lovran, /1999/ Urbanistički institut Hrvatske, Zagreb.
15. Prostorni plan parka prirode Učka, separat: Stanje šuma i šumskih zemljišta, te lovnih potencijala.
16. Razvojna strategija hrvatskog turizma, (1993), Ministarstvo turizma i trgovine, i Institut za turizam; Zagreb.
17. Salopek, M. (1954), Osnovne crte geologije Ćićarije i Učke. Prirodoslovna istraživanja, knj. 26, JAZU, Zagreb.
18. Strateški markentiški plan turizma Primorsko -goranske županije, (1996), Institut za turizam, Zagreb.
19. Statistički ljetopis Hrvatske (različita godišta).
20. Zakon o zaštiti prirode - NN 30/94.
21. Zakon o zaštiti okoliša, Narodne novine, broj 82/94. i 128/99.
22. Zakon o proglašenju parka prirode Učka, NN br. 45/99.
23. Zakon o vodama, Narodne novine, 107/95.

Summary

ECONOMICAL DEVELOPMENT OF PROTECTED REGIONS

Throughout the last decade of 20th century, many international organizations (UNESCO; OECD; EU and others) emphasized the importance of ecology-orientated development. UNESCO has declared the year 2002 as the Year of Ecology that will be manifested during April 2002. In accord with this concept, the Faculty of Tourism and Hospitality Management i.e. its Research and Development Center has initiated three projects in the field of sustainable development. These are:

- The possibilities of economical activities in Nature Park Učka and its Contact regions
- The visual identity of the National Park Risnjak
- The development of Eco-tourism in Gorski kotar

All three projects have been initiated through the financial support of the County of Primorje and Gorski kotar, i.e. the County's Institute for Sustainable Development and Spatial Planning.

The first project on the Possibilities of economical activities in Nature Park Učka and its Contact Regions has been complete, whereas the other two projects are still in preparation.

In this paper, a SWOT analysis has been applied in an attempt to compare the strengths and weaknesses against the opportunities and threats that we find in the protected region. We have shown the structure of the project related to Nature Park Učka.

Key words: ecology, protected regions development, sustainable development, SWOT analysis.